

บทควมวิจัย

วันที่รับบทความ:

16 มีนาคม 2565

วันแก้ไขบทความ:

14 กรกฎาคม 2565

วันตอบรับบทความ:

15 กรกฎาคม 2565

สิทธิชัย ใจชน* จีราพร ทิพย์พิลา ปวีณา ลิ้มปิทีปรการ ลักษณีย์ บุญชาว
และ พจนา ธานี

วิทยาลัยแพทยศาสตร์และการสาธารณสุข มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อำเภอวารินชำราบ
จังหวัดอุบลราชธานี 34190

*ผู้เขียนหลัก อีเมล: sitthichai.c@ubu.ac.th

บทคัดย่อ

ตำบลบึงหวาย อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี มีลักษณะทางประชากรแบบสังคมสูงวัย และไม่มีศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อสนับสนุนประชาชนให้มีความรู้และทักษะในการดำเนินชีวิตในสังคมสูงวัย การวิจัยเพื่อท้องถิ่นครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัย ตำบลบึงหวาย จังหวัดอุบลราชธานี โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ตัวแทนชุมชนและตัวแทนกลุ่มอาชีพต่าง ๆ และเจ้าหน้าที่หน่วยงานท้องถิ่น ด้วยกระบวนการ ดังนี้ 1) การพัฒนาศักยภาพคนในพื้นที่เพื่อเป็นวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้ 2) การพัฒนาชุดเนื้อหาและฐานเรียนรู้สำหรับผู้สนใจใช้บริการ และ 3) การพัฒนาสถานที่สำหรับจัดตั้งศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัย ส่งผลให้ชุมชนสามารถจัดตั้งศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัยตำบลบึงหวาย โดยมุ่งเน้นการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการประกอบอาชีพที่หลากหลายและการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมกับทุกช่วงวัย มีฐานเรียนรู้ จำนวน 5 ฐานหลัก ได้แก่ ฐานเรียนรู้แปลงมันอินทรีย์ ฐานเรียนรู้เฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่ ฐานเรียนรู้การปลูกผักเศรษฐกิจ ฐานเรียนรู้ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง และฐานเรียนรู้ช่างชุมชน โดยทุกฐานเรียนรู้มีชุดความรู้และวิทยากรที่มีความพร้อมในการให้บริการ และมีผู้เชี่ยวชาญด้านมากกว่า 50 คน ทั้งนี้ศูนย์เรียนรู้ได้รับการจัดตั้งเป็นปีแรกจึงต้องได้รับการหนุนเสริมจากภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจากภาครัฐและภาคประชาชนเพื่อสร้างความยั่งยืนในระยะยาวต่อไป

คำสำคัญ:

จังหวัดอุบลราชธานี

ศูนย์เรียนรู้

สังคมสูงวัย

ชุดเนื้อหา

ฐานการเรียนรู้

Research Article

Received:

16 March 2022

Received in revised form:

14 July 2022

Accepted:

15 July 2022

Sitthichai Chaikhan*, Jeeraporn Tippila, Pawena Limpiteeprakan,
Laksanee Boonkhao and Patnapa Thani

*College of Medicine and Public Health, Ubon Ratchathani University, Warin Chamrap
District, Ubon Ratchathani Province, 34190 Thailand*

*Corresponding author's E-mail: sitthichai.c@ubu.ac.th

Abstract

Bung Wai sub-district, Warin Chamrap district, Ubon Ratchathani province has the demographic characteristics of an aging society. The people have not established a community learning center to help people acquire the knowledge and skills to live in an aging society. This community-based research study aims to develop a learning center to support the aging society in Bung Wai sub-district, Ubon Ratchathani province. The research focuses on the participation process of community stakeholders, which includes community leaders, and community representatives from different occupational groups. The process involves 1) developing local human resources as presenters to transfer knowledge, 2) developing content sets and learning bases for interested users, and 3) developing an area for the establishment of a learning center for an aging society. The operations have resulted in the Community's Learning Center for aging society in Bung Wai sub-district. The center aims to disseminate knowledge of various occupations and to adjust the living environment to suit all age groups. Five main learning stations include an organic cassava station, bamboo furniture station, economic vegetable station, sufficiency economy station, and community technician station. Every learning station has a knowledge set and lecturers ready for service. The stations have welcomed more than 50 visitors. In conclusion, while established in its first year, this learning center needs ongoing support from the government and public sector partners to ensure long-term sustainability.

Keywords:

Ubon Ratchathani province
Learning center
Aging society
Content set
Learning station

บทนำ

ผู้สูงอายุมีร่างกายและจิตใจเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ ลักษณะที่เปลี่ยนแปลงของร่างกายภายนอก เช่น ผมหงอก ผิวหนังเหี่ยวย่น สายตาเสื่อม ประสาทหูเสื่อม ไขมันหนาขึ้น กล้ามเนื้อหย่อนยาน กระดูกพรุนหรือบางลง เส้นเอ็นยึดหยุ่นน้อยลง ระบบย่อยอาหารทำงานช้ากว่าปกติ อารมณ์แปรปรวน และลักษณะที่เปลี่ยนแปลงภายในจิตใจเกิดจากสถานะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อเกษียณจากหน้าที่ที่รับผิดชอบและปฏิบัติ หรือสูญเสียบุคคลที่รักและบุคคลใกล้ชิด (Ministry of Social Development and Human Security, 2014) และความเจริญทางเทคโนโลยีต่าง ๆ ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไป ปี พ.ศ. 2557 ประเทศไทยกลายเป็นสังคมสูงวัย (Aging society) ลำดับที่ 3 ของทวีปเอเชีย รองจากประเทศเกาหลีใต้ และประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากสัดส่วนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นไม่สอดคล้องกับอัตราการเกิดที่ลดลง (Ministry of Social Development and Human Security, 2014) จากการสำรวจของกรมการปกครองท้องถิ่นในปี พ.ศ. 2565 ข้อมูลผู้สูงอายุที่มีสัญชาติไทยและมีชื่อปรากฏในทะเบียนบ้าน พบว่าประเทศไทยมีผู้สูงอายุจำนวน 12,116,199 คน หรือร้อยละ 18.3 ของประชากรทั้งหมด ทำให้กลายเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Aged society) และแนวโน้มสัดส่วนผู้สูงอายุในปี พ.ศ. 2575 จะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 28 ของจำนวนประชากรทั้งหมด และในปี พ.ศ. 2582 ประเทศไทยจะเป็นสังคมสูงวัยอย่างเต็มที่ (Super-aged society) (Virameteekul, 2016; Saengtong, 2017; Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute, 2022)

สังคมสูงวัยเป็นปัญหาที่รัฐบาลจำเป็นต้องบริหารจัดการให้เหมาะสม เช่น การจัดระบบสวัสดิการที่เอื้ออำนวยให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขตามอัตภาพ การแก้ไขปัญหาด้านแรงงานที่ขาดแคลน การวางแผนสำหรับวัยแรงงานที่ต้องทำงานมากขึ้นและมีภาระด้านดูแลผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ภาวะของผู้สูงอายุที่ขาดความอบอุ่นหรือถูกทอดทิ้งมากขึ้น ผู้สูงอายุในอนาคตมีแนวโน้มไม่มีการสมรสหรือสมรสแต่ไม่มีบุตร ทำให้ผู้สูงอายุขาดหลักประกันรายได้และขาดผู้ดูแลช่วยเหลือ ประชากรไทยในวัยทำงานส่วนใหญ่ขาดประสบการณ์และยังไม่ได้เตรียมความพร้อมของตนเอง ซึ่งประชาชนจะเริ่มตระหนักและเห็นความสำคัญของการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุแล้ว ดังนั้นรัฐบาลจึงต้องเตรียมการเพื่อรองรับปัญหานี้ เช่น การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลกลุ่มเป้าหมายให้ทั่วถึงและสม่ำเสมอ การให้ความรู้ด้านโภชนาการ สุขภาพ การรักษาพยาบาล ส่งเสริมและชี้แนะแนวทางการเพิ่มรายได้ที่เหมาะสม และการรับบริการจากภาครัฐ (Sirisunhirun, 2016; Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute, 2022) ซึ่งกระบวนการ

สนับสนุนการเตรียมความพร้อมเหล่านี้สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในระดับบุคคลและระดับชุมชน

การสนับสนุนความรู้เพื่อเตรียมความพร้อมรองรับสังคมสูงวัยระดับบุคคลของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) คือ การจัดทำหลักสูตรออนไลน์ (E-learning) “เกษียณคลาส” เพื่อลดภาระการพึ่งพาบุตรหลานและเพื่อเตรียมพร้อมชีวิต 4 ประการ คือ 1) การดูแลสุขภาพ 2) การเก็บออมเงิน 3) การมีสังคม และ 4) การมีสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิต (Thai Health Promotion Foundation, 2021) สำหรับตัวอย่างการส่งเสริมการเตรียมความพร้อมรองรับสังคมสูงวัยระดับชุมชนของหน่วยงานรัฐ คือ การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ในชุมชน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 25 กำหนดให้รัฐบาลจะต้องส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ทุกรูปแบบให้ทั่วถึงและพอเพียงสำหรับบุคคลทุกวัย เพื่อการเรียนรู้ตั้งแต่วัยเด็กไปจนตลอดชีวิต ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจึงเป็นกิจกรรมประเภทหนึ่งของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่เป็นรูปธรรม คือ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชน การเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติจริงจากวิถีชีวิตและจากวิทยากรหรือปราชญ์ชุมชน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันในด้านการศึกษาและการพัฒนาอาชีพ โดยกระทรวงมหาดไทยได้ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ระดับชุมชนจำนวน 2,486 แห่ง และหน่วยงานอื่นได้จัดตั้งเพิ่มอีกจำนวน 14,724 แห่ง (Sangsri, 2013; Sirisunhirun, 2016; Phra Nakhon Si Ayutthaya City Hall, 2016)

สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม

ตำบลป่งหวาย อำเภอดงเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี มีพื้นที่ทั้งหมด 27,500 ไร่ ห่างจากอำเภอดงเจริญประมาณ 12 กิโลเมตร มีประชากรอาศัยในพื้นที่ประมาณ 12,000 คน และมีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของชุมชนลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท ในปี พ.ศ. 2560 ตำบลป่งหวาย มีผู้สูงอายุ จำนวน 1,602 คน จากประชากรทั้งหมด 11,670 คน และกลายเป็นสังคมสูงวัย เนื่องจากอัตราการเกิดลดต่ำลง และวัยแรงงานจำนวนมากอพยพไปทำงานต่างจังหวัด (Chaikhan et al., 2020) มีองค์การบริหารส่วนตำบลป่งหวายเป็นหน่วยงานท้องถิ่นที่ดูแลประชาชน และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล 2 แห่ง ทำหน้าที่ดูแลสุขภาพประชาชน คือ รพ.สต. โนนน้อย และ รพ.สต. ทุ่งบอน และประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจระดับปานกลาง และปี พ.ศ. 2564 สัดส่วนผู้สูงอายุในตำบลป่งหวาย เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 16.15 ของประชากรทั้งหมด (Bung Wai Subdistrict Administrative Organization, 2021)

ช่วงปี พ.ศ. 2561 – พ.ศ. 2563 ตำบลป่งหวายเป็นตำบลหนึ่งจาก 3 ตำบลของอำเภอวารินชำราบที่เริ่มมีกิจกรรมเพื่อรองรับสังคมสูงวัยผ่านกลไกของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามโครงการ “การเตรียมความพร้อมของชุมชนกึ่งเมืองเพื่อรองรับสังคมสูงวัย: กรณีศึกษาชุมชนตำบลป่งหวาย อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” ผลจากการศึกษาปรากฏว่า กิจกรรมเพื่อรองรับสังคมสูงวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลยังคงมีเป้าหมายด้านผู้สูงวัยเป็นหลัก เช่น การจ่ายเงินเบี้ยยังชีพผู้สูงวัย การจัดกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณผ่านกองทุนของสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ซึ่งยังไม่ครอบคลุมการเตรียมพร้อมชีวิต 4 ประการ ตามคำแนะนำของ สสส. คือ 1) การดูแลสุขภาพ 2) การเก็บออมเงิน 3) การมีสังคม และ 4) การมีสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิต จึงทำให้มีการพัฒนากิจกรรมรองรับสังคมสูงวัยผ่านกลไกของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้แก่ 1) การออมเงินกับกองทุนการออมแห่งชาติ (กอช.) เพื่อเป็นสวัสดิการวัยสูงอายุ 2) การออมต้นไม้เพื่อเป็นหลักค้ำประกันด้านทุนทรัพย์ และ 3) กิจกรรมข้างชุมชนเพื่อปรับสภาพที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมกับทุกช่วงวัย (Chaikhan et al., 2020)

ช่วงปี พ.ศ. 2561 – พ.ศ. 2563 หน่วยงานท้องถิ่นและผู้นำชุมชนส่วนใหญ่รับรู้เรื่องการเตรียมความพร้อมเป็นสังคมสูงวัย

มากขึ้น และมีประสบการณ์การดำเนินกิจกรรมเพื่อรองรับสังคมสูงวัยมากขึ้น แต่ยังคงกลไกการถ่ายทอดความรู้ระหว่างผู้ที่มีประสบการณ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมรองรับสังคมสูงวัยไปยังประชาชนทั่วไป ดังนั้นผู้บริหารของหน่วยงานระดับอำเภอและผู้นำระดับท้องถิ่นจึงสนใจแนวทางการพัฒนาชุมชนเพื่อเตรียมการรองรับสังคมสูงวัยสำหรับประชาชนในพื้นที่ให้เป็นรูปธรรมและมีคุณภาพมากขึ้น ตลอดจนเล็งเห็นความสำคัญของการจัดกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบของศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่ตำบลป่งหวาย เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่พร้อมด้านทรัพยากรบุคคล มีประสบการณ์การร่วมจัดกิจกรรมรองรับสังคมสูงวัย และการสนับสนุนและพัฒนาศักยภาพชุมชนแห่งนี้จะสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อรองรับสังคมสูงวัยที่สำคัญให้แก่ประชาชนในชุมชนของตนเองและชุมชนอื่นได้

จากสถานการณ์เดิมและความสำคัญของการพัฒนาพื้นที่เพื่อจัดตั้งศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัย และการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในชุมชน (SWOT analysis) โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วยตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลป่งหวาย ตัวแทนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพส่วนตำบล ผู้นำหมู่บ้าน และช่างชุมชน จำนวน 14 คน พบว่าจุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats) ที่มีผลต่อการพัฒนาศูนย์เรียนรู้เพื่อรองรับสังคมสูงวัยของตำบลป่งหวาย แสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในชุมชน (SWOT analysis)

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
- มีสถานที่ศูนย์ถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี - มีประชาชนชุมชนในพื้นที่ เช่น หมอพิณ หมอแคน คนตีกลอง การจักสาน - มีกองทุนข้างชุมชน - มีคณะทำงานสร้างเสริมสุขภาพทุกหมู่บ้าน - มีภูมิปัญญา ด้านจักสานและ สมุนไพรพอกข้อ - มีอาชีพปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ปลูกผักแขยง ใบบัวบก และหอมแดง เพื่อส่งออกสู่ภายนอก - มีไม้ยืนต้นที่มีมูลค่าในพื้นที่ เช่น ต้นยางนา กล้ายางนา - มีเจ้าหน้าที่ อบต. ช่วยเหลือเกี่ยวกับการบริหารจัดการด้าน สถานที่อาหาร การประสานงาน - มีศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง การจัดการขยะ การคัดกรอง - มีจิตอาสาช่วยเหลือกิจกรรมทางสังคม	- ขาดความหลากหลายของผู้เข้าร่วมกิจกรรม - ขาดการประชาสัมพันธ์จาก อบต. - ขาดวิทยากรประจำศูนย์เรียนรู้ - ยังไม่มีชุดความรู้ และกระบวนการให้ความรู้ที่ชัดเจน
โอกาส (Opportunity)	อุปสรรค (Threat)
- การจำหน่ายต้นกล้ายางนา - มีเครื่องมือด้านการก่อสร้างที่สามารถใช้งานเพื่อส่วนรวมได้ - การจำหน่ายสินค้าชุมชนผ่านศูนย์เรียนรู้ - การพัฒนาโฮมสเตย์สำหรับผู้มาศึกษาดูงาน - สถานที่ตั้งแหล่งเรียนรู้เหมาะสมและเดินทางสะดวก	- สถานที่แหล่งเรียนรู้รองรับได้ไม่เกิน 300 คน - ข้อจำกัดเกี่ยวกับการตลาด - ยังขาดสิ่งอำนวยความสะดวก

ผลการวิเคราะห์รายประเด็นพบว่า จุดแข็ง คือ ตำบลบึงหวายมีศูนย์บริการประชาชนที่สามารถบูรณาการเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน จึงเหมาะสมที่จะเป็นสถานที่ตั้งของศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัย มีพื้นที่สาธารณะที่เหมาะสม คือ บริเวณพื้นที่ว่างที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ (ภาพที่ 1) ระหว่างบริเวณสถานที่ตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลบึงหวายที่ดำเนินงานโดยผู้นำชุมชน เพื่อเป็นแหล่งร่วมประชุมและจัดอบรมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอาชีพทางการเกษตร (ภาพที่ 2ก) และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงที่ดำเนินงานโดยองค์การบริหารส่วนตำบลบึงหวาย เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตามนโยบายของรัฐบาล (ภาพที่ 2ข) ชุมชนเห็นชอบร่วมกันและสนับสนุนการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะ และมีความพร้อมด้านการบริหารจัดการเพื่อจัดตั้งอาคารศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัย ด้านบุคลากรมีปราชญ์ชุมชนที่มีความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและการประกอบอาชีพท้องถิ่น เช่น หมอพื้น

หมอแผน ผู้ประกอบอาชีพจักสาน ผู้ผลิตสินค้าสมุนไพร กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักเศรษฐกิจ (ผักแขยง ใบบัวบก หอมแดง) นอกจากนี้ ชุมชนยังมีจิตอาสาด้านกิจกรรมทางสังคมที่เข้มแข็ง เช่น การจัดตั้งกองทุนช่างชุมชนเพื่อช่วยเหลือปรับสภาพที่อยู่อาศัยให้กับผู้ด้อยโอกาส การจัดกิจกรรมผ้าป่าขยะรีไซเคิล เป็นต้น กลุ่มคนที่ดำเนินกิจกรรมเหล่านี้สามารถเข้าร่วมพัฒนาศูนย์เรียนรู้ได้ในระยะก่อสร้างและระยะดำเนินงาน

จุดอ่อน คือ ขาดความหลากหลายของผู้เข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากผู้ร่วมกิจกรรมรองรับสังคมสูงวัยส่วนใหญ่ซึ่งได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานระดับท้องถิ่น และประชาชนบางส่วน วิตกกังวลเกี่ยวกับการระบาดของโควิด-19 ส่งผลให้ไม่กล้าเข้าร่วมกิจกรรม จุดอ่อนด้านการประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานท้องถิ่นที่ยังขาดความโดดเด่นและน่าสนใจ และขาดวิทยากรประจำศูนย์เรียนรู้หรือฐานเรียนรู้ที่จะจัดตั้งขึ้น เนื่องจากปราชญ์ชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่ได้

ภาพที่ 1 บริเวณสถานที่จัดตั้งศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัยตำบลบึงหวาย

ภาพที่ 2 ศูนย์บริการประชาชน (ก) ตัวอย่างกิจกรรมของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรฯ และ (ข) ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลบึงหวาย

รับการฝึกอบรมเพื่อเป็นวิทยากรสำหรับถ่ายทอดความรู้และไม่มีชุดสื่อความรู้สำหรับให้บริการ

โอกาส คือ การเลือกสถานที่ตั้งศูนย์เรียนรู้ซึ่งอยู่บริเวณใจกลางตำบลสามารถช่วยเพิ่มโอกาสการใช้ประโยชน์จากศูนย์เรียนรู้ร่วมกันได้มากขึ้น การก่อสร้างสามารถใช้ต้นทุนด้านวัสดุก่อสร้างจากป่าชุมชน การจัดหาอุปกรณ์งานก่อสร้างและแรงงานจิตอาสาจากกลุ่มช่างชุมชนมีโอกาสดำเนินการสนับสนุนโดยไม่มีค่าใช้จ่าย นอกจากนี้ยังมีโอกาสสร้างรายได้เข้าสู่ชุมชนจากการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ควบคู่กับธุรกิจชุมชน เช่น การจำหน่ายสินค้าชุมชน การจำหน่ายกล้วยไม้ยางนา และการจัดทำโฮมสเตย์สำหรับผู้มาศึกษาดูงาน เป็นต้น

อุปสรรค คือ สถานที่ให้บริการรองรับผู้เข้าศึกษาดูงานได้ไม่เกิน 300 คน และยังมีขาดสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องประชุมแบบปิด ลานจอดรถคอนกรีต สัญญาณอินเทอร์เน็ตไร้สาย เป็นต้น และยังไม่มีการกำหนดกลยุทธ์การตลาดที่มีประสิทธิภาพเมื่อมีการจัดจำหน่ายสินค้าต่าง ๆ ร่วมกับการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ เนื่องจากตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับตลาดสดและตลาดนัดของตำบล

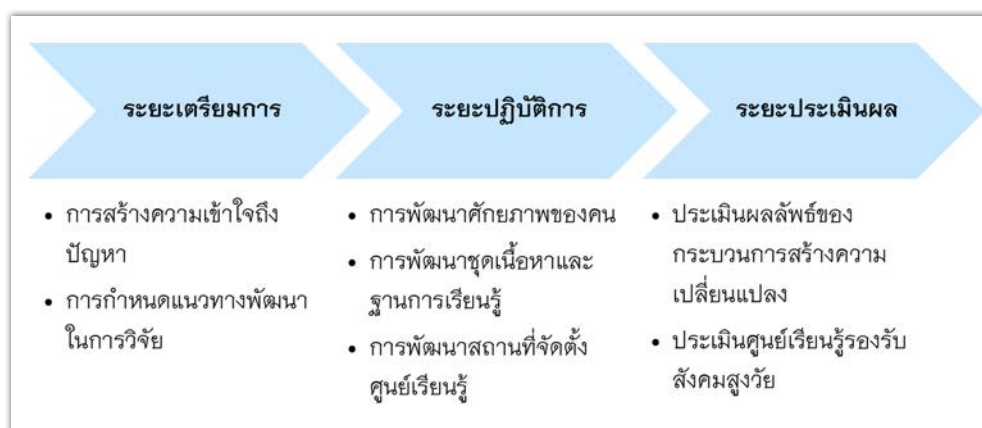
กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย

การพัฒนาระบบและกลไกการบริหารจัดการ ประกอบด้วย ระยะเตรียมการ ระยะปฏิบัติการ และระยะประเมินผล (ภาพที่ 3) ซึ่งได้รับการรับรองจริยธรรมงานวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เลขที่โครงการ UB-REC-121/2563

การวิเคราะห์ปัญหา สร้างความเข้าใจถึงปัญหา และสภาพโดยทั่วไปของพื้นที่ เช่น จำนวนประชากร วัฒนธรรม ประเพณี

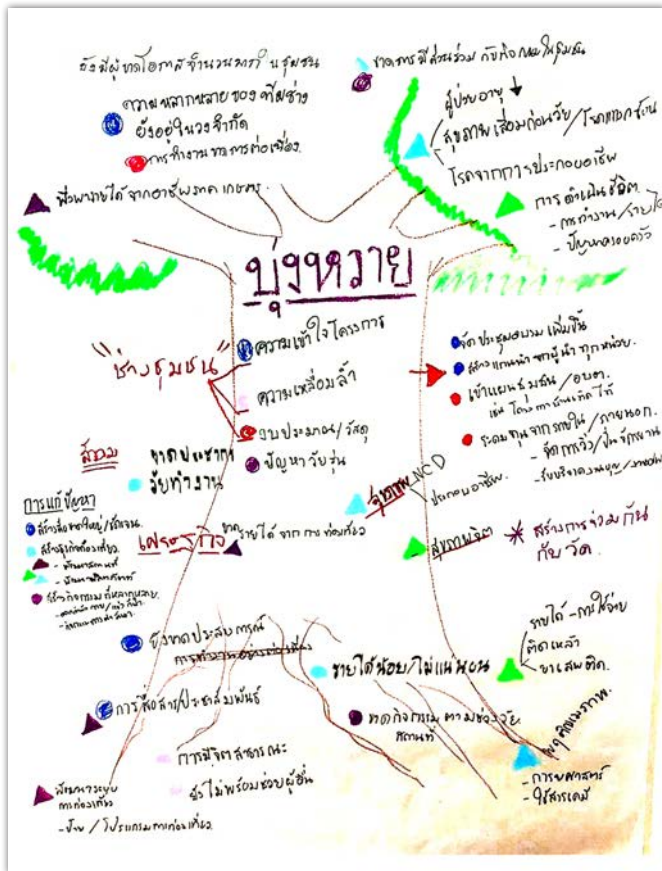
การประกอบอาชีพ การผลิตสินค้าของชุมชน รายรับ-รายจ่ายในการดำรงชีวิตประจำวัน และความสามารถในการจำหน่ายสินค้าของบุคคลในท้องถิ่น (ภาพที่ 4) และการนำเสนอข้อมูลร่วมกันก่อนการวางแผนดำเนินงานที่เหมาะสมกับพื้นที่โดยการมีส่วนร่วมจากชุมชน มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้แก่ เจ้าหน้าที่จาก อบต.บึงหวาย จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่จาก รพ.สต.โนนน้อย ตำบลบึงหวาย จำนวน 1 คน ตัวแทนที่มีวิสัยภาคชุมชนและตัวแทนจากชุมชน จำนวน 19 คน และทีมวิจัยนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จำนวน 3 คน รวมทั้งหมดจำนวน 25 คน ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบและเข้าใจถึงปัญหาสังคมสูงวัยของชุมชนดังนี้ ปัญหาสังคมสูงวัย ได้แก่ 1) มิตรสุขภาพกาย คือ การเจ็บป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง และโรคจากการประกอบอาชีพ 2) มิตรสุขภาพจิตใจ คือ กิจกรรมส่งเสริมด้านจิตใจหรือศาสนาที่ลดลงเนื่องจากปัญหาการระบาดของโควิด-19 3) มิตรเศรษฐกิจ คือ อาชีพที่มีรายได้ไม่เพียงพอเมื่อเทียบกับรายจ่าย อาชีพที่มีรายได้ไม่แน่นอน และอาชีพเสริมที่เหมาะสมตามช่วงวัย 4) มิตรสังคม คือ ประชากรวัยแรงงานมีสัดส่วนที่ลดลงและกิจกรรมทางสังคมที่ลดลงเนื่องจากปัญหาการระบาดของโควิด-19 และปัญหาย้ายถิ่นตึดยาและสารเสพติดมากขึ้น สำหรับปัญหาในการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อรองรับสังคมสูงวัย คือ กิจกรรมที่ดำเนินอยู่เดิมนั้นไม่มีกลไกในการถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้ปฏิบัติการหรือผู้เข้าร่วมกิจกรรมไปสู่ประชาชนทั่วไป จึงจำเป็นต้องร่วมกันกำหนดแนวทางพัฒนา

กระบวนการมีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการประชุมกลุ่มทำให้ได้ผลการคัดเลือกพื้นที่จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ คือ บริเวณพื้นที่ว่างของศูนย์บริการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรประจำตำบลบึงหวาย สำหรับกระบวนการคัดเลือกฐานการเรียนรู้พิจารณาจากต้นทุนเดิมของชุมชนที่เหมาะสมกับการจัดทำฐานเรียนรู้และความต้องการของชุมชน ซึ่งให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจและสภาพที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมกับทุกช่วงวัย เนื่องจากเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของทุกคน ส่งผล

ภาพที่ 3 แผนผังกระบวนการในการดำเนินงาน

ให้มีการกำหนดฐานเรียนรู้หลัก จำนวน 5 ฐาน ได้แก่ ฐานเรียนรู้ ช่างชุมชน ฐานเรียนรู้แปลงมันอินทรีย์ ฐานเรียนรู้เฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่

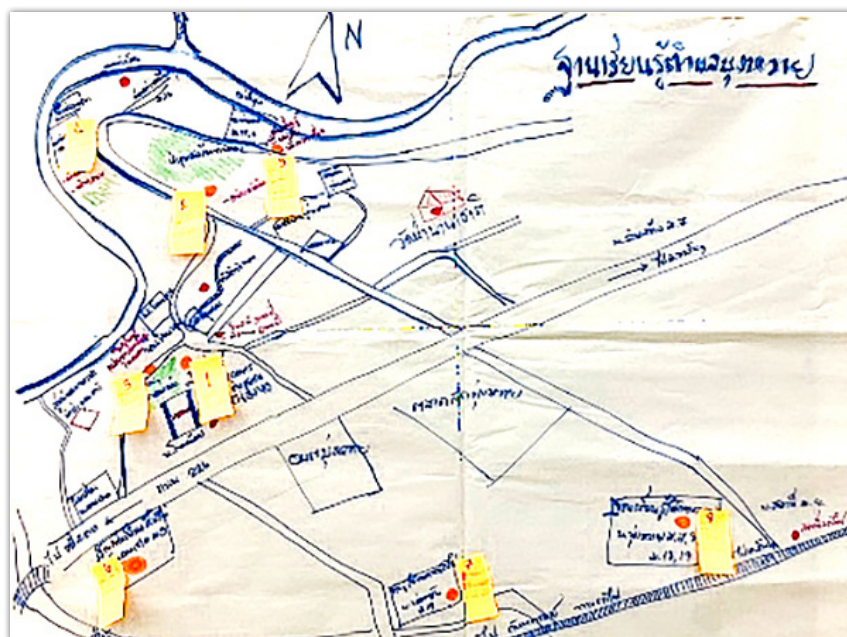
ภาพที่ 4 ข้อมูลสภาพปัญหาของชุมชน

ฐานเรียนรู้การปลูกผักเศรษฐกิจ และฐานเรียนรู้ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง (ตารางที่ 2) และฐานเรียนรู้เสริมอื่น ๆ โดยปราชญ์ชุมชนที่จะจัดขึ้นตามความสนใจของผู้เข้ารับบริการ จำนวนรวม 9 ฐาน (ตารางที่ 3) และกำหนดแผนที่ฐานเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันเกี่ยวกับกระบวนการหมุนเวียนการเรียนรู้ระหว่างฐานการเรียนรู้ (ภาพที่ 5)

การดำเนินงานสร้างศูนย์เรียนรู้ของชุมชนเมืองค้ประกอบสำคัญ ได้แก่ โครงสร้างสถานที่ของศูนย์เรียนรู้ชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้และเนื้อหาสาระข่าวสารความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีความพร้อมในการเป็นศูนย์เรียนรู้ โดยมีแนวทางการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ที่จะดำเนินกิจกรรมสร้างการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ 3 ประเด็นหลัก ได้แก่

1. การพัฒนาศักยภาพคนในพื้นที่เพื่อเป็นวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้

การพัฒนาคนให้มีความรู้และความสามารถในการขับเคลื่อนศูนย์เรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการสร้างความเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาศัยแนวคิดพีระมิดแห่งการเรียนรู้ (Learning pyramid) เพื่อทำให้ปราชญ์ชุมชนและนักวิจัยชุมชนมีศักยภาพในการเป็นวิทยากร โดยใช้กระบวนการพัฒนาการเป็นวิทยากรของศูนย์เรียนรู้ผ่านกระบวนการรับความรู้สู่การสร้างความรู้ จนนำไปสู่การเผยแพร่ความรู้ได้ด้วยตนเอง โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือ แกนนำศูนย์เรียนรู้ที่ได้รับการคัดเลือกจากกระบวนการประชุมกลุ่มย่อยตั้งแต่ขั้นตอนการพัฒนาโจทย์วิจัยจนถึงการทดลองปฏิบัติการ โดยมีกระบวนการพัฒนาดังนี้

ภาพที่ 5 บริเวณสถานที่จัดตั้งฐานเรียนรู้ศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัยตำบลบึงหวาย

ตารางที่ 2 วัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย และกิจกรรมประจำฐานการเรียนรู้หลัก

ฐานเรียนรู้	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	กิจกรรม
ฐานเรียนรู้ช่างชุมชน ที่ตั้ง: ที่ทำการช่างชุมชน หมู่ที่ 1	- ส่งเสริมการปรับสภาพที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมกับทุกช่วงวัย	- ทุกอาชีพ ทุกช่วงวัย	- อบรมหลักการออกแบบที่อยู่อาศัยเพื่อทุกวัย (Universal design) - อบรมหลักการประเมินสมรรถนะผู้สูงอายุ - การศึกษาดูงานบ้านต้นแบบที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุทุกช่วงวัย
ฐานเรียนรู้แปลงมันอินทรีย์ ที่ตั้ง: กลุ่มมันอินทรีย์ หมู่ที่ 2	- การเป็นผู้สูงอายุที่ไม่เจ็บป่วยด้วยโรคจากการประกอบอาชีพ	- กลุ่มเกษตรกร	- อบรมหลักการและวิธีการปลูกมันอินทรีย์ - อบรมการขอรับรองมาตรฐานมันอินทรีย์ และแนะนำแนวทางการตลาดเพื่อจำหน่ายมันอินทรีย์ - ศึกษาดูงานแปลงมันอินทรีย์ต้นแบบ
ฐานเรียนรู้เฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่ ที่ตั้ง: บ้านดอนชาด	- การเป็นผู้สูงอายุที่ไม่เจ็บป่วยด้วยโรคจากการประกอบอาชีพ - ส่งเสริมทักษะการประกอบอาชีพเศรษฐกิจของชุมชน	- กลุ่มเกษตรกร - วัยแรงงาน	- อบรมหลักการและวิธีการผลิตเฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่ เช่น เติ่ง โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น - ฝึกทักษะการวิธีการผลิตเฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่
ฐานเรียนรู้การปลูกผักเศรษฐกิจ ที่ตั้ง: บ้านวังยาง	- ส่งเสริมการประกอบอาชีพเสริมที่สามารถทำได้ทุกช่วงวัย	- ผู้สนใจประกอบอาชีพเสริมทุกอาชีพ ทุกช่วงวัย	- อบรมวิธีการปลูกผักเศรษฐกิจชุมชน เช่น ผักแขยง ใบบัวบก หอมแดง เป็นต้น - ศึกษาดูงานแปลงเกษตรต้นแบบ
ฐานเรียนรู้ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง ที่ตั้ง: อบต.บึงหวาย	- ส่งเสริมแนวคิดการดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง	- ทุกอาชีพ ทุกช่วงวัย	- อบรมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง - ศึกษาดูงานแปลงเพาะปลูกแบบผสมผสาน

- การพัฒนาตนเองผ่านการรับความรู้ด้วยการฟังบรรยาย หัวข้อการอบรมทักษะการเป็นวิทยากร/การอบรมบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้โดยวิทยากรที่มีประสบการณ์ซึ่งเป็นผู้นำเสนอเรื่องราว เรื่องเล่า จากสถานีโทรทัศน์ VR channel สถานีวิทยุเด็กเรดิโอ การอ่านเอกสารชุดความรู้จากศูนย์เรียนรู้ต้นแบบ เช่น แผ่นพับ รายงาน โปสเตอร์ และการเขียนเพื่อเล่าเรื่อง การได้ยิน-ได้เห็นจากวีดิทัศน์กระบวนการทำงานของศูนย์เรียนรู้ต้นแบบ จากสถานีโทรทัศน์ VR channel และผู้ผลิตรายงานโทรทัศน์ ThaiPBS จังหวัดอุบลราชธานี การรับชมการสาธิตโดยศึกษาดูงานจากพื้นที่ต้นแบบ คือ ชุมชนท่องเที่ยวตำบลละทายโมเดล จังหวัดศรีสะเกษ เนื่องจากเป็นศูนย์เรียนรู้ในลักษณะที่ชุมชนดำเนินการด้วยตนเอง

- การสร้างความรู้ในตนเองด้วยการอภิปรายกลุ่มและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลบึงหวาย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และแกนนำศูนย์เรียนรู้ เพื่อนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปสรุปเป็นความรู้รอบยอดของตนเอง ก่อนนำไปสู่การลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ผ่านกิจกรรมการทดลองปฏิบัติการเพื่อจัดทำกระบวนการและสร้างวิทยากรประจำศูนย์เรียนรู้

- การสอนผู้อื่นหรือนำไปประยุกต์ใช้ผ่านกิจกรรมการทดลองปฏิบัติการ โดยเปิดให้บริการศูนย์เรียนรู้แก่พื้นที่เครือข่ายในอำเภวารินชำราบ ได้แก่ ตำบลโนนโพน และตำบลแสนสุข เข้ารับการเรียนรู้จากวิทยากรของศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัยตำบลบึงหวาย

ผลลัพธ์เกิดขึ้นในด้านบุคคล คือ ชุมชนได้ผู้รับผิดชอบตามโครงสร้างการทำงานของศูนย์เรียนรู้ มีรายชื่อวิทยากรถ่ายทอดความรู้ประจำแต่ละฐานเรียนรู้ ผู้เข้าร่วมโครงการเกิดการพัฒนาศักยภาพของตนเองในการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ได้มากขึ้น

2. การพัฒนาชุดเนื้อหาและฐานเรียนรู้สำหรับผู้สนใจใช้บริการ

ชุดเนื้อหาและฐานเรียนรู้สำหรับผู้สนใจใช้บริการพัฒนาจากการจัดกิจกรรมการอบรมการจัดทำข้อมูลศูนย์เรียนรู้ โดยเป็นการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อฝึกทักษะการจัดทำสื่อสำหรับฐานเรียนรู้ เนื้อหาการอบรม ได้แก่ เทคนิคการเขียนบทบรรยายสำหรับจัดทำสื่อวีดิทัศน์ การจัดทำสื่อแผ่นพับและป้ายโปสเตอร์ความรู้ให้น่าสนใจและเข้าใจได้ง่าย ผลลัพธ์หลังเสร็จสิ้นกิจกรรม

ตารางที่ 3 กิจกรรมประจำฐานเรียนรู้เสริมโดยปราชญ์ชุมชน

ฐานเรียนรู้	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	กิจกรรม
1. ฐานเรียนรู้การผลิตสมุนไพรพอกเข้า ที่ตั้ง: กลุ่ม อสม. หมู่ที่ 15	- ส่งเสริมการประกอบอาชีพเสริมที่สามารถทำได้ทุกช่วงวัย	- ผู้สนใจประกอบอาชีพเสริมทุกอาชีพ ทุกช่วงวัย	- อบรมวิธีการผลิตสมุนไพรพอกเข้า - จำหน่ายสินค้าชุมชน
2. ฐานเรียนรู้การผลิตสมุนไพรลูกประคบ ที่ตั้ง: กลุ่ม อสม. หมู่ที่ 15	- ส่งเสริมการประกอบอาชีพเสริมที่สามารถทำได้ทุกช่วงวัย	- ผู้สนใจประกอบอาชีพเสริมทุกอาชีพ ทุกช่วงวัย	- อบรมวิธีการผลิตสมุนไพรลูกประคบ - จำหน่ายสินค้าชุมชน
3. ฐานเรียนรู้การผลิตไม้กวาด ที่ตั้ง: กลุ่มไม้กวาดทอง หมู่ที่ 13,16	- ส่งเสริมการประกอบอาชีพเสริมที่สามารถทำได้ทุกช่วงวัย	- ผู้สนใจประกอบอาชีพเสริมทุกอาชีพ ทุกช่วงวัย	- อบรมและฝึกทักษะการผลิตไม้กวาดรูปแบบต่าง ๆ เช่น ไม้กวาดเสียนตาล ไม้กวาดดอกหญ้า ไม้กวาดทางมะพร้าว เป็นต้น - จำหน่ายสินค้าชุมชน
4. ฐานเรียนรู้การปลูกดอกดาวเรือง ที่ตั้ง: หมู่ที่ 20	- ส่งเสริมการปลูกพืชหมุนเวียน	- เกษตรกร	- อบรมวิธีการปลูกดอกดาวเรือง - ศึกษาดูงานในพื้นที่เพาะปลูก
5. ฐานเรียนรู้การนวดแผนไทย ที่ตั้ง: รพ.สต.โนนน้อย	- ส่งเสริมการประกอบอาชีพเสริมที่สามารถทำได้ทุกช่วงวัย	- ผู้สนใจประกอบอาชีพเสริมทุกอาชีพ ทุกช่วงวัย	- อบรมวิธีนวดเพื่อสุขภาพเบื้องต้น - แนวทางการเข้าอบรมและขอใบรับรองจากหน่วยงานของรัฐ
6. ฐานเรียนรู้การแปรรูปจากปลาแม่น้ำมูล ที่ตั้ง: หมู่ที่ 6	- ส่งเสริมการประกอบอาชีพเสริมที่สามารถทำได้ทุกช่วงวัย	- ผู้สนใจประกอบอาชีพเสริมทุกอาชีพ ทุกช่วงวัย	- อบรมวิธีการผลิตอาหารแปรรูปจากปลาแม่น้ำมูล เช่น ปลาแดดเดียว ปลาต้ม เป็นต้น - จำหน่ายสินค้าชุมชน
7. ฐานเรียนรู้การปลูกข้าวอินทรีย์ ที่ตั้ง: กลุ่มผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ หมู่ที่ 13	- การเป็นผู้สูงอายุที่ไม่เจ็บป่วยด้วยโรคจากการประกอบอาชีพ	- เกษตรกร	- อบรมวิธีการปลูกข้าวอินทรีย์ - อบรมการขอรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ - ศึกษาดูงานนาข้าวอินทรีย์ต้นแบบ
8. ฐานเรียนรู้การทำนาบัว ที่ตั้ง: บ้านวังยาง หมู่ที่ 5,12,14,17	- ส่งเสริมการปลูกพืชหมุนเวียน	- เกษตรกร	- อบรมวิธีการทำนาบัว - ศึกษาดูงานในพื้นที่เพาะปลูก
9. ฐานเรียนรู้การขอมต้นไม้ ที่ตั้ง: อบต.บุ่งหวาย และ รพ.สต.บุ่งบอน	- ส่งเสริมการขอมเพื่อวัยสูงอายุ	- วัยแรงงาน/เกษตรกร - ผู้มีที่ดินที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์	- แนะนำแหล่งวิธีการหรือแหล่งสำหรับจัดการเมล็ดพันธุ์และกล้าไม้ - อบรมหลักการเข้าร่วมโครงการธนาคารต้นไม้ - ศึกษาดูงานในพื้นที่เพาะปลูก

พบว่า ศูนย์เรียนรู้สามารถจัดทำชุดความรู้ได้ 3 ประเภท คือ บ้ายไวนิล คู่มือ/แผ่นพับ และสื่อวิดีโอ (ภาพที่ 6)

สำหรับการพัฒนาฐานเรียนรู้ซึ่งมีความสอดคล้องกับประเด็นในการให้บริการประชาชน โดยมีฐานเรียนรู้หลักจำนวน 5 ฐาน (ภาพที่ 7) ได้แก่ ฐานเรียนรู้ช่างชุมชน ฐานเรียนรู้แปลงมันอินทรีย์ ฐานเรียนรู้เฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่ ฐานเรียนรู้การปลูกผักเศรษฐกิจ และฐานเรียนรู้ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง และมีฐานเรียนรู้ย่อยเกี่ยวกับอาชีพพื้นถิ่นของชุมชนตามบ้านของปราชญ์ชุมชนแต่ละท่าน ในกรณีที่มีผู้เข้าศึกษาดูงานต้องการศึกษาให้เฉพาะ

เจาะจงมากขึ้น สำหรับชุดความรู้ฐานเรียนรู้ต่าง ๆ ได้จัดแสดงเป็นป้ายสื่อสารข้อมูลและเอกสารแผ่นพับพัฒนาขึ้นจากข้อมูลปฐมภูมิจากการบอกเล่าเรื่องราวและข้อมูลของชุมชน และข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารข้อมูลต่าง ๆ ของหน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องไว้สำหรับให้ประชาชนได้เข้ามาใช้บริการ

3. การพัฒนาสถานที่สำหรับจัดตั้งศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัย

การพัฒนาสถานที่ศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัยเริ่มต้น

ภาพที่ 6 (ก) บ้ายความรู้ในศูนย์เรียนรู้ และ (ข) เอกสารเอกสารคู่มือสำหรับให้บริการ

ภาพที่ 7 (ก) ฐานเรียนรู้แปลงมันอินทรีย์ (ข) ฐานเรียนรู้เฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่ และ (ค) ฐานเรียนรู้การปลูกผักเศรษฐกิจ

โดยการเก็บข้อมูลความต้องการใช้งานของชุมชนและคณะกรรมการศูนย์ในรูปแบบของการประชุมกลุ่มย่อย จากนั้นนำผลลัพธ์ที่ได้ไปใช้ออกแบบด้านสถาปัตยกรรม (ภาพที่ 8) เพื่อเป็นการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ร่วมกันกับศูนย์บริการถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบล บุ่งหวายและศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ผลที่เกิดขึ้นทำให้ได้แบบจำลองศูนย์เรียนรู้ที่เป็นเอกลักษณ์สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน จากการพิจารณาความเหมาะสมด้านงบประมาณ จึงดำเนินการก่อสร้างโดยเน้นการใช้งานเป็นสำคัญวัสดุสำหรับการก่อสร้างได้ร่วมกันจัดหาจากป่าชุมชน ซึ่งผ่านมติเห็นชอบจากการประชาคม และชุมชนร่วมสมทบวัสดุเพื่อนำมาก่อสร้างโดยไม่มีค่าใช้จ่าย และก่อสร้างโดยผู้นำชุมชนและช่างชุมชนจิตอาสา จำนวน 20 คน (ภาพที่ 9)

ทั้งนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลบุงหวายร่วมสนับสนุนระบบไฟฟ้าและระบบน้ำโดยไม่มีค่าใช้จ่าย การปรับปรุงภูมิทัศน์ภายนอกและภายในให้ดูสวยงาม และดำเนินการแจ้งขอใช้ประโยชน์

พื้นที่ โดยจัดทำเป็นหนังสือถึงสำนักงานธนารักษ์จังหวัดอุบลราชธานี ทำให้การก่อสร้างเป็นไปได้อย่างสะดวก รวดเร็ว มีต้นทุนที่ต่ำ และได้รับการยอมรับร่วมกัน

การทดลองปฏิบัติการเพื่อรับผู้ศึกษาดูงานจากชุมชนอำเภวารินชำราบ ณ ศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัยตำบลบุงหวาย (ภาพที่ 10) ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย กลุ่มภาครัฐ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลบุงหวาย จำนวน 4 คน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองแต้ จำนวน 1 คน กลุ่มเกษตรกรและผู้สูงวัยตำบลชีเหล็ก จำนวน 20 คน ทีมวิจัยนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จำนวน 2 คน ตัวแทนทีมวิจัยภาคชุมชนและตัวแทนจากชุมชน จำนวน 16 คน ผลจากการถอดบทเรียนหลังเสร็จสิ้นกิจกรรม พบว่า กระบวนการสร้างความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้เกิดความพร้อมในการเป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาดูงาน ชุมชนสามารถเข้ามาร่วมใช้ประโยชน์และเกิดการยอมรับร่วมกันจากการได้มีส่วนร่วม

ภาพที่ 8 แบบจำลองสำหรับก่อสร้างอาคารศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัย

ภาพที่ 9 การก่อสร้างศูนย์เรียนรู้

การประเมินผลลัพธ์ของโครงการ

1. การประเมินผลลัพธ์ของกระบวนการสร้างความเปลี่ยนแปลงด้วยผังใยแมงมุม (Spider diagram)

การประเมินผลสำเร็จของการดำเนินการ โดยการประเมินความเปลี่ยนแปลงประเด็น โครงสร้าง สถานการณ์/การแก้ไข การบริหารจัดการ กิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิต ภาควิชาเครือข่าย และแผนการดำเนินงานต่อเนื่อง (ภาพที่ 11) สำหรับการประเมินในครั้งนี้ใช้กระบวนการกลุ่มในการระดมสมองเพื่อหาผลลัพธ์ในการประเมินร่วมกัน โดยทีมวิจัยนักวิชาการ ตัวแทนทีมวิจัยชุมชน ตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 34 คน และผู้ร่วมทดลองปฏิบัติการ ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบลโนนโพน จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบลบึงหวาย จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่จากเทศบาลตำบลแสนสุข จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่จากเทศบาลเมืองวารินชำราบ จำนวน 1 คน ทีมวิจัยนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จำนวน 7 คน ทีมวิจัยชุมชนจากพื้นที่

ศูนย์เรียนรู้ จำนวน 20 คน ตัวแทนทีมวิจัยภาคชุมชนและตัวแทนจากชุมชน จำนวน 12 คน

การประเมินผลสำเร็จการดำเนินโครงการตามผังใยแมงมุม โดยใช้เกณฑ์มาตราส่วนประมาณค่าของลิเคิร์ต (Likert Scale) แบบ 5 ระดับ ได้แก่ ระดับน้อยที่สุด (1 คะแนน) ระดับน้อย (2 คะแนน) ระดับปานกลาง (3 คะแนน) ระดับมาก (4 คะแนน) และระดับมากที่สุด (5 คะแนน) โดยตัวแทนชุมชนและตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ร่วมประเมินระดับความพร้อมของการเป็นศูนย์เรียนรู้ จากความคิดเห็นในบทบาทการเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับศูนย์เรียนรู้ พบว่าความเปลี่ยนแปลงในภาพรวมที่เกิดจากการดำเนินการในด้านกิจกรรมที่เพิ่มมากขึ้นในทุกด้านและศูนย์เรียนรู้ได้รับการพัฒนาตั้งแต่การจัดตั้งโครงสร้าง การทำงาน การดำเนินกิจกรรมและการสร้างเครือข่ายที่มีความพร้อมในการให้บริการที่มากขึ้นเมื่อเทียบกับระยะก่อนและหลังการดำเนินโครงการ พบว่าค่าคะแนนในภาพรวมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนจากระดับน้อยที่สุด (1.13 คะแนน) เป็นระดับมากที่สุด (4.76 คะแนน)

ภาพที่ 10 การทดลองปฏิบัติการ ณ อาคารศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัย

ภาพที่ 11 การประเมินผลสำเร็จการดำเนินโครงการตามผังใยแมงมุม

2. การประเมินศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัยตามแบบประเมินที่ปรับตามแบบประเมินศูนย์เรียนรู้และขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

โดยผลการประเมินแบ่งเป็น 2 ด้าน ดังนี้

- ด้านองค์กรและบริหารจัดการ พบว่า ศูนย์เรียนรู้มีคณะกรรมการและมีการประชุมอย่างสม่ำเสมอ มีวิทยากรประจำศูนย์ รวมทั้งมีระเบียบข้อบังคับและข้อมูลของศูนย์เรียนรู้ ตลอดจนเจ้าหน้าที่

เครือข่ายในการร่วมดำเนินกิจกรรม อย่างไรก็ตามพบว่าต้องมีการปรับปรุงในบางประเด็น เช่น การจัดทำระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจน การจัดทำแผนรองรับสังคมสูงวัยให้ครบทุกประเด็น รวมทั้งเรื่องทุนในการดำเนินกิจกรรมในระยะยาว

- ด้านกิจกรรมและการจัดการความรู้ พบว่า ศูนย์เรียนรู้มีการจัดการความรู้และจัดทำชุดความรู้สำหรับให้บริการในศูนย์เรียนรู้ มีการจัดทำข้อมูลและชุดความรู้ของฐานเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อ

การถ่ายทอดและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคณะกรรมการ
หน่วยงานและบุคคลภายนอก มีกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อ
รองรับสังคมสูงวัยทั้ง 4 มิติ สำหรับการประเมินศูนย์เรียนรู้ตาม
เกณฑ์ศูนย์เรียนรู้และขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
เท่ากับ 34 คะแนน จาก 39 คะแนน (ร้อยละ 87.18)

การพัฒนาศูนย์เรียนรู้เพื่อรองรับสังคมสูงวัยได้ผ่าน
กระบวนการในการระดมความคิดเห็นและกระบวนการวางแผน
ร่วมกันทั้งทีมวิจัยนักวิชาการ ทีมวิจัยชุมชน ภาครัฐและหน่วยงาน
ต่าง ๆ ในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบและวางแผน
พัฒนาศูนย์เรียนรู้ในพื้นที่ของตนเอง การพัฒนาศูนย์เรียนรู้มีหลักการ
ในการพัฒนาทั้งในเรื่องการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ การพัฒนา
สถานที่ และการพัฒนากิจกรรมภายในศูนย์เรียนรู้

ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research: PAR)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีการกำหนด
โจทย์วิจัยจากปัญหาและความต้องการของพื้นที่ผ่านกระบวนการ
สกัดโจทย์วิจัยเพื่อให้ได้ประเด็นการวิจัยที่เป็นปัญหาของพื้นที่
และความร่วมมือที่เน้นการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน (Buasai, 2014)
โดยร่วมกันดำเนินงานวิจัยในทุกระยะ และพิจารณาถึงความสำคัญ
ขององค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ คุณลักษณะส่วนบุคคล ลักษณะ
ของกระบวนการ โครงสร้างองค์กรและวัฒนธรรมตามบริบทของ
โครงการ หากเป็นโครงการที่มีภาครัฐดำเนินการต้องอาศัยการมี
ส่วนร่วมของประชาชน และอาจมีหลายหน่วยงานที่ต้องทำงาน
ร่วมกับภาคชุมชน (Yueran & Waratwicit, 2018) โดยมีประชาชน
ในชุมชนเป็นผู้วิจัย และขอบเขตของการมีส่วนร่วม เกิดจากการ
เรียนรู้ร่วมกัน ปราศจากการควบคุมจากนักวิจัยภายนอก ซึ่งนักวิจัย
ภายนอกเป็นเพียงผู้ประสานงาน (Coordinator) และเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ประชาชนจะเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจ
ก่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองโดยมีการสร้างองค์ความรู้ทำให้เกิดการ
เรียนรู้ร่วมกันระหว่างความรู้พื้นบ้านและของนักวิชาการ เป็นการ
เกิดความรู้ใหม่ที่มีรูปแบบความคิดที่ยืดหยุ่นเป็นรูปธรรมมากขึ้น
และก่อให้เกิดความตระหนักในตัวของประชาชน (Self-awareness)
ความเชื่อมั่นในสิทธิศักดิ์ศรีของตนเอง ยอมรับความคิดเห็นของ
ผู้อื่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นการพัฒนาสังคมไปในทิศทาง
ที่เหมาะสมต่อไป (Topanurakkun, 2015)

ทั้งนี้จากการศึกษาของ Dechakumpoo & Homdee (2017)
พบว่ากลไกการจัดการการมีส่วนร่วมภายในชุมชน ประกอบด้วย
1) กลไกที่ไม่เป็นทางการ หรือกลไกการจัดการพื้นที่โดยชุมชน ผ่าน
มิติทางวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของคนในชุมชน

2) กลไกที่เป็นทางการ หรือกลไกที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับการบริหาร
จัดการในพื้นที่โดยการกำหนดกฎ กติกา ตลอดจนธรรมเนียมปฏิบัติ
ต่าง ๆ รวมถึงการช่วยควบคุมและถ่วงดุลระหว่างอำนาจรัฐและชุมชน
นำไปสู่การจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับการ
ทำงานเชิงพื้นที่ในการบริหารวิสาหกิจชุมชน ที่ต้องมีกลไกที่เป็น
ทางการ ทั้งนี้ ผลลัพธ์ที่เกิดจากชุมชน ต้องไม่เป็นผลลัพธ์ที่
ผิดกฎหมาย หรือการใช้แรงงานเยาวชนในชุมชน ซึ่งเป็นกลไกที่เป็น
ทางการที่คอยกำกับดูแลการทำงานภายในแต่ละชุมชนนั้น ๆ

หลักการสำคัญของศูนย์เรียนรู้ชุมชน

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสาร
ความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของ
คนในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด
ประสบการณ์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา เอกสิทธิ์ และค่านิยมของ
ชุมชน รวมถึงเป็นแหล่งบริการชุมชนโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้
เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนตามสถานการณ์ทางสังคม ก่อให้เกิด
ชุมชนแห่งการเรียนรู้และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเองที่ดำเนินการ
โดยประชาชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน การ
ศึกษาเกี่ยวกับหลักการสำคัญของศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อทำให้
ทราบสิ่งที่ต้องมีการจัดการและก่อให้เกิดเป็นศูนย์เรียนรู้ที่
เหมาะสม โดยยึดแนวคิดของสำนักงานพัฒนาชุมชนที่ได้ระบุ
องค์ประกอบ/รูปแบบองค์ประกอบศูนย์เรียนรู้ชุมชนไว้ ดังนี้
(Community Development Department, 2017)

องค์ประกอบ/รูปแบบองค์ประกอบศูนย์เรียนรู้ชุมชน

1) ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเกิดขึ้นจากความต้องการของ
ประชาชนในชุมชน ควรนำแนวคิดเข้าเวทีการประชุมประชาคม
ของหมู่บ้าน เผยแพร่ความคิดและสร้างการยอมรับร่วมกัน และชี้
ให้เห็นความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ทั้งด้านของการเป็นแหล่ง
องค์ความรู้และการมีกิจกรรมการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ โดยมี
ขอบเขตและลักษณะตามความเห็นของชุมชน

2) โครงสร้างของศูนย์เรียนรู้ชุมชน ประกอบด้วย คณะ
กรรมการที่มีความหลากหลาย โดยมาจากการคัดเลือกและให้
การยอมรับของชาวบ้าน ที่ปรึกษาศูนย์เรียนรู้เป็นภาคีการพัฒนา
ภาครัฐทั้งในและนอกพื้นที่ ระเบียบข้อบังคับซึ่งคณะกรรมการได้
จัดทำขึ้นอย่างชัดเจน สถานที่เหมาะสมในการประชุมหรือทำงาน
ได้ตลอดเวลา ควรเป็นสถานที่สัญลักษณ์ของการรวมตัวกันเพื่อ
การเรียนรู้ร่วมกัน การบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ควรเป็นรูปธรรม
และมีงบประมาณเพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างเหมาะสมและ
มีประสิทธิภาพ และจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ ที่จำเป็นในการพัฒนา
ศูนย์เรียนรู้ชุมชน

3) การเรียนรู้ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ด้านสถานที่จัด
กิจกรรมเรียนรู้ ซึ่งสามารถดำเนินการได้ทั้งในและนอกอาคาร เช่น
บ้านปราชญ์ชุมชนหรือพื้นที่เกษตรเพื่อสาธิตกิจกรรมการเรียนรู้

และด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ การเรียน การสอน การจัดการ ความรู้ในประเด็นต่าง ๆ ในวิธีที่หลากหลาย เช่น การจัดเวที ประชาคม การเรียนรู้ผ่าน E-Learning การสาธิต การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

4) เนื้อหาสาระข่าวสารความรู้ ประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ ด้านข้อมูลทั่วไปของศูนย์เรียนรู้ ด้านข่าวสาร (สารสนเทศ) เช่น สารสนเทศชุมชน 13 องค์ประกอบ รวมไปถึงข่าวสารเพื่อการ พัฒนาบุคคลและชุมชน และด้านความรู้ เช่น วัฒนธรรม การ ประกอบอาชีพ/ผลิตภัณฑ์ชุมชน และองค์ความรู้ที่ชุมชนต้องการ เพิ่มเติม เป็นต้น

สำหรับการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ ชุมชนแบบมีส่วนร่วมทำได้โดยอาศัยรูปแบบ Management model จำนวน 10 องค์ประกอบ คือ 1) การทำงานของบุคลากร 2) การจัด กิจกรรมที่ตรงตามความต้องการของชุมชน 3) การมีเครือข่ายศูนย์ เรียนรู้ชุมชน 4) การสร้างความตื่นตัวในการเข้าร่วมกิจกรรมของ ศูนย์เรียนรู้ 5) การมีผู้นำที่ดี 6) การจัดสภาพแวดล้อมของแหล่ง เรียนรู้หรือศูนย์เรียนรู้ 7) การจัดวัสดุอุปกรณ์เพื่อส่งเสริมกิจกรรม การเรียนรู้ 8) การจัดการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจ 9) การรับรู้ ข่าวสารจากศูนย์เรียนรู้ของประชาชน และ 10) การใช้เทคโนโลยี ในการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ (Saenpromma et al., 2019) ซึ่ง เกี่ยวข้องกับปัจจัยพื้นฐานทางการบริหารจัดการ (4Ms) 4 ด้าน ได้แก่ 1) ทรัพยากรบุคคล (Man) 2) เงินทุน (Money) 3) การบริหาร จัดการ (Management) และ 4) เครื่องมือ (Machine & Material) ซึ่งในทุกปัจจัยมีความสำคัญ หากขาดปัจจัยในข้อใดองค์การอาจจะ ไม่สามารถดำเนินการไปถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือบรรลุวัตถุประสงค์ ขององค์กรได้ (Suparatanaseree, 2017)

สังคมสูงวัย

การเป็นผู้สูงวัย คือ การเปลี่ยนแปลงสู่ความเสื่อมถอยทั้ง ทางด้านร่างกายและจิตใจ ทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานของ ร่างกายลดลง ร่างกายทำหน้าที่น้อยลง กิจกรรมประจำวันบกพร่อง และสามารถส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจได้ (Sasud, 2017) ดังนั้นการเข้าสู่การเป็นผู้สูงวัยจึงแตกต่างกัน องค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ให้นิยาม ผู้สูงวัย (Older person) หมายถึง ประชากรทั้งเพศชายและหญิงที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป สำหรับ ประเทศไทยได้นิยามคำว่า “ผู้สูงวัย” ไว้ในพระราชบัญญัติผู้สูงวัย พ.ศ. 2546 มาตรา 3 หมายถึง “ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป” และ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ให้ความสำคัญต่อการเป็นสังคมสูงวัย เพราะผู้สูงวัยต้องเผชิญกับการ เปลี่ยนแปลงในสุขภาพ 4 มิติ คือ มิติทางกาย มิติทางจิต มิติทาง สังคม และมิติทางจิตวิญญาณ ทำให้เกิดผลกระทบต่อผู้สูงวัย (Phoyen, 2019) ดังนั้นการสร้างเสริมสุขภาพทางจิตที่ดีจึงมีความ สำคัญต่อสุขภาพที่สมบูรณ์ในทุก ๆ มิติ ซึ่งจะทำให้ผู้สูงวัยสามารถ

จัดการกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นรอบด้านได้ตามศักยภาพของ ตนเอง (Wongpanarak, 2013) โดยสังคมสูงวัยสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระดับ ดังนี้

1) ระดับสังคมสูงวัย (Aging society) หมายถึง สังคมที่มี ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 หรือมีประชากรอายุ ตั้งแต่ 65 ปีมากกว่าร้อยละ 7 ของประชากร

2) ระดับสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Aged society) หมายถึง สังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 หรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปีมากกว่าร้อยละ 14 ของประชากร

3) ระดับสังคมสูงวัยอย่างเต็มที่ (Super-aged society) หมายถึง สังคมที่มีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากร

สำหรับประเทศไทย คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติได้ กำหนดมาตรการรองรับสังคมสูงวัยคนไทยอายุยืนไว้ 4 มิติ ได้แก่ มิติเศรษฐกิจ มิติสภาพแวดล้อม มิติสุขภาพ และมิติสังคม การ เตรียมการเพื่อรองรับสังคมสูงวัยที่คนไทยกำลังมีอายุยืนยาว เริ่มตั้งแต่การเตรียมความพร้อมให้ประชากรไทยมีความพร้อม ก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างมีคุณภาพควบคู่ไปกับการส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้สูงวัยยังคงความเป็นพลุดีพลัง (Active ageing) ยาว นานที่สุด สามารถใช้ชีวิตยามสูงวัยอย่างมีคุณภาพและร่วมเป็น พลังขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศได้ (Department of Elderly Affairs, 2020) ซึ่งแนวคิดเหล่านี้สามารถใช้ ประกอบข้อมูลด้านประชากร ช่วยสะท้อนให้ชุมชนเข้าใจความ เป็นสังคมสูงวัยที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ของตนเองมากขึ้น และสามารถ ใช้เป็นกรอบกำหนดมาตรการรองรับสังคมสูงวัยในการคัดเลือกกิจกรรม ในฐานเรียนรู้ที่เหมาะสมกับชุมชนได้

สถานการณ์ใหม่ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

กระบวนการพัฒนาศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัยตำบล บึงหวายได้สร้างการเปลี่ยนแปลง ดังนี้ มิติทางสังคมที่มีการร่วม กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์กันมากขึ้น เกิดจุดทำกิจกรรมร่วมกัน เพิ่มขึ้น ศูนย์เรียนรู้สามารถใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย เช่น ด้าน สิ่งแวดล้อม มีสถานที่ร่มรื่นและพักผ่อนหย่อนใจ ด้านเศรษฐกิจ มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาให้บุคคลหรือหน่วยงานภายนอกได้มี โอกาสสร้างงานและสร้างอาชีพ เช่น ฐานเรียนรู้แปลงมันอินทรีย์ (แหล่งเรียนรู้ระดับจังหวัดภายใต้โครงการส่งเสริมการผลิตสินค้า เกษตรอินทรีย์) ฐานเรียนรู้การผลิตไม้กวาด ฐานเรียนรู้การปลูก ผักเศรษฐกิจ เป็นต้น

ศูนย์เรียนรู้อยู่ในช่วงของการเริ่มดำเนินการหลังจาก กิจกรรมทดลองเชิงปฏิบัติการ รูปแบบกิจกรรมภายในศูนย์

ประกอบด้วยการอบรมและฝึกอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการรองรับสังคมสูงวัยในมิติเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมซ่อมแซมสภาพที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาส โดยกลุ่มแกนนำของฐานเรียนรู้ช่วงชุมชน บริการพื้นที่จัดกิจกรรมประชุมให้แก่หน่วยงานโดยรอบ เนื่องจากสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 หลายหน่วยงานต้องการสถานที่เปิด และมีพื้นที่กว้างขวางในการจัดกิจกรรม ในช่วงที่ผ่านมาหลายหน่วยงานเข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลบึงหวาย สำนักงานเกษตรตำบลบึงหวาย ศูนย์การศึกษาเกษตรและสหกรณ์การศึกษาดูงานตามอรัญชัยตำบลบึงหวาย สำนักงานพลังงานจังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น การรับคณะศึกษาดูงาน เช่น สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ เป็นต้น ทั้งนี้ ศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ยังเป็นศูนย์กลางในการประสานงานกับปราชญ์ชุมชนสำหรับหน่วยงานที่ต้องการเรียนรู้และรายการโทรทัศน์ต่าง ๆ ที่ต้องการถ่ายทำเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านฐานเรียนรู้ที่ได้พัฒนา เช่น รายการโทรทัศน์ ตอนช่วงชุมชนบึงหวาย ชุมชนเข้มแข็งสู้โควิด การถ่ายทำรายการลุยไม่รู้โรย โดยสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส เป็นต้น

ศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัยตำบลบึงหวายสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่ตำบลใกล้เคียงได้ เช่น การรับคณะผู้ศึกษาดูงานจากตัวแทนชุมชนและเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโนนโพน จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 30 คน กลุ่มเกษตรกรและผู้สูงอายุตำบลขี้เหล็ก จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 25 คน เป็นต้น ดังนั้นผลของสถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมสามารถสรุปได้ดังนี้

การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ตั้งแต่การพัฒนาสมาชิกเดิมหรือคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งในคณะกรรมการหรือทีมวิทยากรในการให้ความรู้ ซึ่งเป็นการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้มีบทบาททางสังคมเพิ่มขึ้น และช่วยส่งเสริมการเปิดโอกาสหรือลดความเหลื่อมล้ำด้านการเมืองได้อีกทางหนึ่ง

การพัฒนาสถานที่เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้หรือฐานเรียนรู้สำหรับบุคคลภายนอกที่เข้ามาศึกษาเรียนรู้ โดยการปรับปรุงพื้นที่บริเวณศูนย์บริการถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบลบึงหวายและศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบูรณาการร่วมกับการนำองค์ความรู้ ข้อมูล และข้อมูลฐานเรียนรู้ที่น่าสนใจของตำบล ดังนั้นโครงการพัฒนาศูนย์เรียนรู้จึงเป็นการพัฒนาพื้นที่ในลักษณะของการปรับและเพิ่มเติมข้อมูลให้มีความชัดเจนมากขึ้น ซึ่งจะเห็นได้ว่ากระบวนการที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาสถานที่หรือการใช้ทรัพยากรในพื้นที่เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับบุคคลทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้และเป็นการลดความเหลื่อมล้ำในมิติด้านการเมือง โดยใช้งานทั้งทรัพยากรของรัฐและทรัพยากรในชุมชนเข้ามาสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน

การพัฒนาข้อมูลความรู้ รวมทั้งสื่อเพื่อใช้ในการสื่อสารให้กับผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงานในศูนย์เรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งที่ได้รับ

การพัฒนา เนื่องจากที่ผ่านมาในแต่ละฐานเรียนรู้ยังไม่มี การดำเนินการอย่างชัดเจนเรื่องการจัดทำสื่อข้อมูลทั้งในรูปแบบของป้ายประชาสัมพันธ์ โปสเตอร์ แผ่นพับ และสื่อออนไลน์

การพัฒนากิจกรรมภายในศูนย์เรียนรู้ โดยการนำจุดเด่นของศูนย์เรียนรู้มาออกแบบและวิเคราะห์จุดเด่นที่แตกต่างกัน ดังนั้นกระบวนการจัดตั้งฐานเรียนรู้ภายใต้ศูนย์เรียนรู้จึงมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับบริบท โดยพื้นที่ที่มีจุดเด่นด้านเศรษฐกิจหรือการพัฒนาอาชีพได้จัดตั้งฐานเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพผนวกกับการเกษตรอินทรีย์และกลุ่มอาชีพด้านหัตถกรรมซึ่งประกอบด้วย ฐานเรียนรู้ช่วงชุมชน ฐานเรียนรู้แปลงมันอินทรีย์ ฐานเรียนรู้เฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่ และฐานเรียนรู้ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีการจัดทำข้อมูลความรู้ด้านพืชเศรษฐกิจในชุมชน ถือได้ว่าตำบลบึงหวายมีมิติการพัฒนาคุณภาพชีวิตเรื่องเศรษฐกิจและมีมิติการปรับสภาพที่อยู่อาศัยเพื่อผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสผ่านกลุ่มช่วงชุมชนหรือกลุ่มจิตอาสาที่ทำหน้าที่ซ่อมแซมและสร้างบ้าน รวมทั้งการจัดให้มีการระดมทุนเพื่อนำมาใช้ในการก่อสร้างต่าง ๆ ถือเป็นการนำทรัพยากรมาใช้สร้างประโยชน์ให้กับชุมชน สำหรับฐานเรียนรู้ด้านสุขภาพไม่ได้มีการดำเนินการเนื่องจากการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชุมชน พบว่า ตำบลบึงหวายมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสองแห่ง การดำเนินงานด้านมิติสุขภาพจึงมีความเข้มแข็งมากกว่าตำบลใกล้เคียง จึงมีส่วนช่วยให้หน่วยงานภาคท้องถิ่นสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้หลากหลายและเพียงพอกับความต้องการของชุมชน

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีและนักวิชาการจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี ช่วยสะท้อนให้ชุมชนเห็นความพร้อมของตนเอง ในปัจจุบันและแนวทางการพัฒนาพื้นที่ และมีแกนนำหลักหรือบุคคลขับเคลื่อนโครงการในระดับพื้นที่ คือ หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลบึงหวายในการประสานงานระหว่างชุมชนและนักวิชาการ ตลอดจนผู้นำชุมชนมีภาวะผู้นำในการพัฒนาโครงการให้สำเร็จโดยนำประสบการณ์ของคนในชุมชนที่ทำกิจกรรมเพื่อสังคมก่อนหน้านี้ เช่น การสร้างสะพานไม้ “ข้าวฮักข้าวแพง” การซ่อมแซมบ้านเรือนของผู้ด้อยโอกาสโดยช่วงชุมชนการจัดทำผ้าป่าขยะสามัคคีประจำปี เพื่อนำเงินที่ได้ไปทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของชุมชน ชาวตำบลบึงหวายจึงมีความตั้งใจจริงและพร้อมสนับสนุนกิจกรรมสาธารณะ โดยยึดแนวคิด “ทำประโยชน์เพื่อชุมชน” จึงทำให้การพัฒนาศูนย์เรียนรู้และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ภายใต้ศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัยตำบลบึงหวายเป็นไปได้อย่างดี ดังนั้นจึงควรศึกษาแนวทางการผลักดันกรรมการศูนย์เรียนรู้ให้สามารถจัดทำงบประมาณและการบริหารจัดการงบประมาณจากภายนอกได้ด้วยตนเอง และควรศึกษาแนวทางการผลักดันการพัฒนาศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัยเข้าสู่นโยบายสาธารณะในระดับที่สูงขึ้น

ผลกระทบและความยั่งยืน ของการเปลี่ยนแปลง

ศูนย์เรียนรู้รองรับสังคมสูงวัยตำบลบึงหวายมีโอกาสในการพัฒนาอย่างยั่งยืน เนื่องจากตั้งอยู่ในพื้นที่เดียวกับศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลบึงหวาย ซึ่งดำเนินงานโดยองค์การบริหารส่วนตำบลบึงหวาย จึงทำให้มีโอกาสได้รับงบประมาณในการพัฒนาภายใต้การบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลในระยะยาว และยังคงได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดีนับตั้งแต่การจัดตั้งศูนย์ตั้งแต่ขั้นตอนก่อสร้างสถานที่โดยไม่ต้องใช้งบประมาณการก่อสร้างจากหน่วยงานราชการ เมื่อพิจารณาความยั่งยืนของฐานเรียนรู้ พบว่าฐานเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงมีโอกาสด้านการได้รับงบประมาณสนับสนุนมากที่สุด เนื่องจากเป็นการดำเนินงานตามนโยบายของรัฐที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล ฐานเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพทั้งสามฐาน ได้แก่ ฐานเรียนรู้แปลงมันอินทรีย์ ฐานเรียนรู้เฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่ และฐานเรียนรู้การปลูกผักเศรษฐกิจ เนื่องจากอาชีพเหล่านี้เป็นอาชีพที่สร้างรายได้หลักให้แก่ละแวกบ้านในตำบลบึงหวาย จึงไม่มีปัญหาด้านการจัดหาวิทยากรและสถานที่ศึกษาดูงาน สำหรับฐานเรียนรู้ช่างชุมชนนั้นปัจจุบันได้รับการหนุนเสริมจากศูนย์ออกแบบที่อยู่อาศัยเพื่อทุกวัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนต้นแบบของอีสานใต้ จึงมีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของบุคคลและชุดความรู้มากที่สุด แม้มีความไม่แน่นอนด้านงบประมาณสนับสนุน แต่การดำเนินกิจกรรมช่างชุมชนเป็นกิจกรรมที่สร้างความภูมิใจให้แก่

คนในชุมชน มีครอบครัวได้รับการช่วยเหลือประมาณ 20 ครอบครัว และมีกลุ่มช่างจิตอาสารุ่นใหม่เพิ่มขึ้นทุกปี

เครือข่ายศูนย์เรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตรองรับสังคมสูงวัย มีการพัฒนาจากการเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการและการทดลองปฏิบัติการเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในศูนย์เรียนรู้ของตำบลบึงหวาย และการแลกเปลี่ยนกับศูนย์เรียนรู้อื่น ๆ ภายใต้การดำเนินงานอีก 4 ศูนย์ ภายในอำเภวารินชำราบ ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้ตำบลโนนโพน ศูนย์เรียนรู้ชุมชนชลประทาน ศูนย์เรียนรู้วัดผาสุกราม และศูนย์เรียนรู้ตำบลแสนสุข พบว่า ทุกศูนย์เรียนรู้เกิดการเชื่อมเครือข่ายของการเรียนรู้ในรูปแบบที่วิจัย และการร่วมแลกเปลี่ยนแผนการจัดกิจกรรมของแต่ละศูนย์เรียนรู้เพื่อนำไปปรับปรุงและพัฒนาศูนย์เรียนรู้ของตนเอง และการบูรณาการด้านการให้บริการร่วมกันระหว่างศูนย์เรียนรู้ นำไปสู่การได้รับสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันวิจัยแห่งชาติเพื่อผลักดันไปสู่นโยบายสาธารณะระดับอำเภอในปีงบประมาณ 2564 ภายใต้โครงการพัฒนานโยบายสาธารณะรองรับสังคมสูงวัยในระดับพื้นที่

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่สนับสนุนงบประมาณผ่านโครงการวิจัยการพัฒนาศูนย์เรียนรู้เพื่อรองรับสังคมสูงวัย อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ในปีงบประมาณ 2563 เลขที่สัญญา วช.อว.(จ)(กปจ)/77/2563

References

- Buasai, S. (2014). Area based collaborative research with creating change in the area with creating change in the area. *Area Based Development Research Journal*, 6(3), 123–128. (in Thai).
- Bung Wai Subdistrict Administrative Organization. (2021). Basic information of Bung Wai subdistrict. Retrieved March 8, 2022, from: <https://www.bungwai.go.th/>.
- Chaikhan, S., Krasuaythong, N., Nganchamung, T., Leksomboon, R., & Tubtimhin, S. (2020). *Preparing for a semi-urban community to support an aging society, Bung Wai subdistrict, Warin Chamrap district, Ubon Ratchathani province*. (Research Report). Ubon Ratchathani: College of Medicine and Public Health. (in Thai).
- Community Development Department. (2017). Learning center and driving philosophy of sufficiency economy. Samut Prakan: Creative Wave Co., Ltd. (in Thai).
- Dechakumpoo, K., & Homdee, T. (2017). Participatory mechanism of community in public area management of Had Hae, the Mekongriver central island. *Area Based Development Research Journal*, 9(5), 347–360. (in Thai).
- Department of Elderly Affairs. (2020). *Measures to drive an aging society for Thai people to live longer in 4 dimensions (economic, environment, health and society)*. Bangkok: Department of Elderly Affairs. (in Thai).

- Foundation of Thai Gerontology Research and Development institute. (2022). Check the demographic situation of the elderly in Thailand. Explore opportunities and challenges. Retrieved June 27, 2022, from: <https://thaitgri.org/?p=40044>. (in Thai).
- Ministry of Social Development and Human Security. (2014). Thai elderly population: present and future. Bangkok: Ministry of Social Development and Human Security. (in Thai).
- Phoyen, K. (2019). Aging society: Opportunities for the future sustainable business. *Journal of Management Science Review*, 1(1), 201–209. (in Thai).
- Phra Nakhon Si Ayutthaya City Hall. (2016). Summary of the weekly government issues no.9/2016. Retrieved March 8, 2022, from: <https://ww2.ayutthaya.go.th>. (in Thai).
- Saengtong, J. (2017). Aging society (complete aged): The elderly condition of good quality. *Rusamilae Journal*, 38(1), 5–28. (in Thai).
- Saenpromma, P., Leetagoon, S. Na-Lamphun, S., & Chainan, K. (2019). Management participation model of community learning center for promote learning process of people in Phayao province. *Narkbhutparitat Journal Nakhon Si Thammarat Rajabhat University*, 11(2), 168–177. (in Thai).
- Sangsri, P. (2013). *Guidelines to promote lifelong learning for seniors in the central region*. Ratchaburi: Chom Bueng Rajabhat University. (in Thai).
- Sasuad, K. (2017). Factors affecting the quality of life of the elderly in the eastern province. *NRRU Community Research Journal*, 11(2), 21–38. (in Thai).
- Sirisunhirun, S. (2016). Guidelines of community learning center for promoting lifelong learning in elderly. *Governance Journal*, 5(2), 59–74. (in Thai).
- Suparatanaseree, J. (2017). The readiness for establishing a service cooperative in Saensuk municipality, Chonburi province. *Journal of Politics, Administration and Law*, 9(2), 433–467. (in Thai).
- Thai Health Promotion Foundation. (2021). Retirement class online classroom supporting the elderly with good health. Retrieved June 28, 2022, from: <https://www.thaihealth.or.th/Content/54400-เกษียณคลาส%20ห้องเรียนออนไลน์%20หนุนสูงวัยสุขภาพะดี.html>. (in Thai).
- Topanurakkun, U. (2015). *A participatory action research in conserving and passing on Thai song dum's cloth weaving wisdom*. (Doctor's thesis). Development Education Graduate School, Silpakorn University. (in Thai).
- Virameteekul, C. (2016). *Development guidelines for future residences for seniors: Case study of creative private sector housing*. (Research Report). Bangkok: Thailand National Defence College. (in Thai).
- Wongpanarak, N. (2013). Promoting mental health in the elderly society. *KKU Journal for Public Health Research*, 6(2), 160–164. (in Thai).
- Yueran, S., & Waratwichit, C. (2018). Participatory action research and the success of policy change in health system. *The Southern College Network Journal of Nursing and Public Health*, 5(2), 288–300. (in Thai).